

Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap

Werkt het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen in de rechtspraktijk verstarrend?

Inleiding

In Nederland kennen wij een gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen. Dit volgt uit artikel 4:42 lid 1, slot BW. Alleen de beschikkingen die in Boek 4 BW zijn geregeld of elders in de wet als zodanig worden aangemerkt, zijn uiterste wilsbeschikkingen. Er wordt aldus een formeel criterium gehanteerd (naast materiële criteria). Een rechtshandeling die niet in het gesloten stelsel past, lijkt, gelet op de strekking van de bepaling, in beginsel (zie de conversiemogelijkheid van artikel 3:42 BW) nietig.¹ De keuze voor deze limitering komt voort uit onvrede over de materieelrechtelijke omschrijving van een uiterste wil in artikel 4:922 (oud) BW.² De wetgever wilde met het gesloten stelsel de beschikkingen tussen levenden met effect na dode enerzijds afgrenzen van de wilsbeschikkingen in de erfrechtelijke sfeer anderzijds, alsmede de zorgvuldig uitgebalanceerde rangorde van rechten die het erfrecht kent handhaven.³

Volgens F. Schols zou het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen *op zich* echter gemist kunnen worden. Het eerste doel van de wetgever, de afgrenzing, wordt namelijk reeds bereikt door het materiële criterium 'een eenzijdige rechtshandeling' (zie artikel 4:42 lid 1, eerste zinsdeel BW)⁴ en het tweede doel, het handhaven van de rangorde, door de artikelen 4:7, 4:120 en 4:126 BW.⁵ Het gesloten stelsel heeft slechts een orderende functie, waaraan hij wel waarde hecht. Het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen zorgt er volgens hem namelijk voor dat het geen 'erfrechtelijk rommeltje' wordt. Met de voorhanden zijnde beschikkingen (waaronder erfstellingen, legaten en lasten, gecombineerd met executele en bewind), zou de testateur zijn erfrechtelijke wensen kunnen vervullen.⁶ Andere rechtsgeleerde auteurs zijn minder optimistisch gestemd. Zij zijn bang dat het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen de rechtsontwikkeling op den duur verstart⁷ en hebben daarom gepleit voor afschaffing daarvan.⁸ Het argument van de wetgever dat het gesloten stelsel van

uiterste wilsbeschikkingen dichter bij het contractenrecht dan bij het zakenrecht ligt (zie Parl. Gesch. Boek 4, p. 254), heeft hen niet overtuigd.⁹

1. Zo ook F.W.J.M. Schols, 'De uiterste wilsbeschikking in het algemeen', in: M.J.A. van Mourik e.a. (red.), *Handboek Erfrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2020, p. 121. Zie ook S. Perrick, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 4. Erfrecht en schenking*, Deventer: Wolters Kluwer 2021, nr. 137.
2. Zie Parl. Gesch. Boek 4, p. 214-264.
3. Zie Parl. Gesch. Boek 4, p. 221 en p. 227-228.
4. Zo ook W. Broomhaar, *De uiterste wilsbeschikking* (diss. Groningen), Deventer: Kluwer 1992, p. 15.
5. Broomhaar (1992, p. 15) is dezelfde mening toegedaan, maar heeft als reden genoemd dat het niet denkbaar is dat een uiterste wilsbeschikking een aanbod tot koop behelst, nu deze laatste in het NBW een gerichte (en niet een ongerichte) eenzijdige rechtshandeling is. Vgl. J.B. Vegter, 'Over de wenselijkheid van het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen', *WPNR* 2020/7280, p. 315-316.
6. Zie Schols 2020, p. 118-122. Zie ook F.W.J.M. Schols, *Handboek nieuw erfrecht*, Deventer: Kluwer 2002, p. 97-100.
7. Dit was ook de vrees van de commissie (samengevat op p. 253 van de Parl. Gesch. Boek 4).
8. Zie Broomhaar 1992, p. 15-16 (waarover Parl. Gesch. Inv. Boek 4, p. 1773, waarbij wordt toegegeven dat 'aanwijzingen (...) zoals de beperking tot beschikkingen die <in dit Boek zijn geregeld of in de wet als zodanig worden aangemerkt> (...) uit wetenschappelijk oogpunt misschien gemist konden worden'); *Asser/Perrick 4* 2021, nr. 133a; en A. Pitlo, Gr. van der Burght & E.W.J. Ebben, *Erfrecht*, Deventer: Kluwer 2004, nr. 220. Nuytinck heeft deze kritiek volledig onderschreven, en heeft zijn pijlen zelf gericht op de problemen die het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen met zich brengt voor wat betreft postmortale procreatie (artikel 7, tweede zin, Embryowet), toestemming tot dan wel bezwaar tegen orgaan-donatie (artikel 9 lid 4 Wet op de orgaan-donatie) en bezorging van het lijk (artikel 19 lid 1 Wet op de lijkbe-zorging). Zie A.J.M. Nuytinck, 'De embryowet en het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen', *FJR* 2003, p. 189 en A.J.M. Nuytinck, 'Het gesloten stelsel: weg ermee!', *WPNR* 2006/6683.
9. Zie bijvoorbeeld A. Pitlo, Gr. van der Burght & E.W.J. Ebben 2004, nr. 220.

Vegter heeft in WPNR 2020/7280 voornoemde parlementaire geschiedenis geanalyseerd, alsook de in de rechtsliteratuur bestaande opvattingen hierover, en heeft vervolgens geconcludeerd dat het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen (in combinatie met de duidelijke begripsomschrijving van een legaat en een last) wenselijk is. In zijn in dit WPNR-nummer opgenomen artikel heeft Vegter hieraan toegevoegd dat het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen dient ter ondersteuning van het formele karakter van de wetsbepalingen die op uiterste wilsbeschikkingen van toepassing zijn. In de onderhavige bijdrage ligt de focus op de rechtspraak. Daarin heeft het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen zich namelijk recentelijk meermaals doen gevoelen. De vraag is hoe deze rechtspraak dient te worden gesitueerd. Laten deze uitspraken een bestendige lijn zien? Dit is interessant voor de notaris omdat hij zich begeeft op dit pad en, zoals Breemhaar in herinnering heeft gebracht, op hem een zwaarwegende zorgplicht rust ter zake van de rechtsgeldigheid van de in die akte opgenomen rechtshandelingen.¹⁰

Twee (typische?) groepen van gevallen

De recente (gepubliceerde) rechtspraak lijkt, één enkele uitspraak daargelaten, in te delen in twee groepen van gevallen. Bij de eerste groep van gevallen gaat het om testamentaire clausules tot het inschakelen van de kantonrechter. De tweede groep behelst situaties waarin het wegens omstandigheden niet tot een uiterste wilsbeschikking in de vereiste vorm is gekomen, maar waarbij er aanwijzingen zijn dat de erflater andere, afwijkende erfrechtelijke wensen had dan die volgen uit het versterferfrecht of een eerdere uiterste wil.

Testamentaire clausules tot het inschakelen van de kantonrechter

In de zaak die is voorgelegd aan de rechtbank Den Haag (4 oktober 2019, ECLI:NL:RBDHA:2019:12624) en later aan het gerechtshof Den Haag (20 januari 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:549) had de erflater in zijn uiterste wilsbeschikking een quasiwettelijke verdeling opgenomen. Hierin was onder andere een regeling opgenomen voor de situatie dat het vermogen van zijn echtgenote onder bewind zou worden gesteld. In dat geval zouden zijn kinderen *gezamenlijk* aan de (kanton)rechter kunnen verzoeken om te bepalen dat de geldvorderingen opeisbaar zijn geworden. Toen deze situatie werkelijkheid werd, hebben twee van de drie kinderen zich tot de rechtbank gewend. Nu dit verzoek niet werd ondersteund door het derde kind (dochter 2), heeft de rechtbank dochter 1 en de zoon niet-ontvankelijk verklaard in hun verzoek op grond van de testa-

mentaire regeling te bepalen dat de geldvorderingen opeisbaar zijn. Volgens de rechtbank bestaat er geen rechtsregel die de kantonrechter de bevoegdheid geeft tot vervangende machtiging. De rechtbank heeft verder overwogen dat niet hoeft te worden ingegaan op de vraag of de verzorgingsbehoefte van de langstlevende aan de uitkering van de geldvordering in de weg staat, hetgeen als voorwaarde in voornoemde testamentaire regeling was opgenomen, omdat de daarin gecreëerde verzoekschriftprocedure bij de kantonrechter niet past in het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen. Het testament wordt aldus op dit punt nietig geacht.

F. Schols heeft in zijn annotatie onder deze uitspraak (zie ERF-updates.nl 2019-0302, alsmede handelend over gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 16 mei 2019, ECLI:NL:GHARL:2019:4239, zie ook hierna) zijn eerder verkondigde standpunt in het *Handboek Erfrecht* dat het gesloten stelsel niet beperkend is, herhaald.¹¹ Een clause als de onderhavige kan zijns inziens worden aangemerkt als bewind, ook al wordt hier niet uitdrukkelijk van gesproken. Indien men dit anders ziet, dan had conversie oplossing kunnen bieden. Vervolgens heeft hij de vraag opgeworpen of, als rechters niet aan dergelijke clausules willen, het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen wel de juiste route is; had een beroep op het gesloten stelsel van verzoekschriften (zie artikel 261 Rv) niet meer voor de hand gelegen? Met andere woorden: had de kantonrechter zich niet beter kunnen beroepen op het ontbreken van rechtsmacht?

10. Zie W. Breemhaar, 'Het testamentaire erfrecht en de ars notariatus', *FTV* 2017/17, met verwijzing naar Hoge Raad 28 september 1990, *NJ* 1991/473, m.nt. E.A.A. Luijten (tevens behorend bij 474) en Hoge Raad 20 december 2002, ECLI:NL:HR:2002:AF0198, *NJ* 2003/325, m.nt. W.M. Kleijn.

11. Zie F.W.J.M. Schols, 'De uiterste wilsbeschikking in het algemeen', in: M.J.A. van Mourik e.a. (red.), *Handboek Erfrecht*, Deventer: Kluwer 2015, p. 118-122 (behouden in de volgende druk). Zie ook F.W.J.M. Schols, 'Benoeming deskundigen in testament? Het gesloten stelsel zit niet in de weg', *Estate Tip* 2019, nr. 33.

Het gerechtshof heeft de beschikking van de rechtbank vernietigd voor zover dochter 1 en de zoon daarin niet-ontvankelijk zijn verklaard in hun verzoek. Het gerechtshof is namelijk van oordeel dat de testamentaire regeling deel uitmaakt van het bewind als bedoeld in artikel 4:153 e.v. BW en de nadere regeling van de bevoegdheden en verplichtingen van de bewindvoerder bij uiterste wil zoals bedoeld in artikel 4:171 BW. Het gerechtshof Den Haag heeft zich aldus, in de woorden van F. Schols, soepel opgesteld.

In de uitspraak van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden van 16 mei 2019 (ECLI:NL:GHARL:2019:4239) is er nog een andere testamentaire clausele waarin de kantonrechter is ingezet. In het geval er in onderling overleg geen overeenstemming zou kunnen worden bereikt over de waardering van de nalatenschap, zou de kantonrechter een deskundige kunnen benoemen. Deze waardering is noodzakelijk voor het bepalen van de grootte van het legaat dat erflater aan haar ene kind heeft toegekend onder testamentair bewind ten laste van haar andere kind, dat zij als haar enig erfgenaam en executeur heeft benoemd. Hoewel de situatie als omschreven in het testament zich voordoet, is het gerechtshof van mening dat het verzoek tot benoeming van een deskundige niet kan worden toegewezen, vanwege het gesloten systeem van uiterste wilsbeschikkingen. De wet kent een dergelijke mogelijkheid niet. De beschermingsbewindvoerder (en de ‘onderbewindgestelde’) worden zodoende niet-ontvankelijk verklaard in hun verzoek tot benoeming van een deskundige.

Ook het gerechtshof Amsterdam (9 maart 2021, ECLI:NL:GHAMS:2021:696) heeft zich gebogen over een testamentaire clausele waarin de kantonrechter (te Amsterdam, in hoogste ressort) is ingeschakeld, te weten om de beloning van de executeur op diens verzoek of dat van een of meer erfgenamen op grond van bijzondere omstandigheden anders te regelen. Het gerechtshof heeft geoordeeld dat deze testamentaire clausele niet binnen het gesloten systeem van de wet past en daarom nietig is. Artikel 4:144 lid 2 BW geeft de erflater de mogelijkheid om materieel een andere beloning vast te stellen, maar niet om te bepalen dat het loon op verzoek door een kantonrechter kan worden vastgesteld. Artikel 4:144 lid 3 BW jo. artikel 4:159 lid 3 BW is wel een concrete wetsbepaling die het mogelijk maakt om op grond van *onvoorziene* (en niet bijzondere) omstandigheden een beslissing van de kantonrechter te vragen. Dit artikel had mogelijk in dit geval uitkomst kunnen bieden, mits voldaan was aan de daarin opgenomen wettelijke voorwaarden. Beide partijen hebben zich evenwel uitdrukkelijk op het standpunt gesteld dat

het daarin bepaalde in deze procedure niet van toepassing is, zodat dit punt verder onbesproken kon blijven. Anders dan de executeur meent, doet hieraan volgens het gerechtshof niet af dat het in de notariële praktijk al jarenlang gebruikelijk is dit soort bepalingen in testamenten op te nemen en evenmin dat dit soort bepalingen voorziet in een (vermeende) maatschappelijk behoefte gezien het bepaalde in artikel 4:42 BW. Van conversie (zie artikel 3:42 BW) van de omstreden testamentaire clausele in een last kan geen sprake zijn, aldus het gerechtshof; ‘De erflater heeft immers geen verplichting opgelegd, maar enkel een bevoegdheid gecreëerd.’ Bauduin & Reijnen zijn het met deze gedachtegang van het gerechtshof niet eens. De executeursbenoeming is de rechtshandeling die op grond van de wet past in het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen en de bepalingen omtrent het loon (incl. de tenzij-clausele van artikel 4:144 lid 2 BW) maken daarvan deel uit, zo redeneren zij.¹² Hun betoog lijkt in te houden dat aan conversie niet hoeft te worden toegekomen. Overigens is het beroep op de nietigheid van de testamentaire clausele naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid ook niet onaanvaardbaar geacht.

Andersluidend concepttestament

De rechtbank Limburg heeft in haar uitspraak van 28 juli 2021 (ECLI:NL:RBLIM:2021:6426) het verzoek van een petekind en de (ongehuwde, ongeregistreerde) partner van de erflater tot een voorlopig getuigenverhoor van henzelf afgewezen. Dit heeft zij gedaan op drie gronden: onvoldoende belang (zie artikel 3:303 BW) – in welk kader door de zus en broers van de erflater een beroep is gedaan op het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen –, misbruik van bevoegdheid (op grond van het doelcriterium en het evenredigheids criterium, zie artikel 3:13 lid 2

12. Zie N.V.C.E. Bauduin & T.F.H. Reijnen, *Uiterste wil en onderscheiden soorten van uiterste wilsbeschikkingen* (Monografieën BW: B21), Deventer: Wolters Kluwer 2021, nr. 39.

BW) en strijd met de goede procesorde. De rechtbank was namelijk van oordeel dat sprake is van een kansloze vordering in de hoofdzaak, zodat verzoeksters onvoldoende belang bij hun verzoek tot een voorlopig getuigenverhoor hebben. Deze vordering in de hoofdzaak zou behelzen dat het concepttestament van de erflater (vastgelegd in een brief) de wettelijke vererving van zijn nalatenschap naar zijn zus en broers belemmert. De regeling voor de wijze van erfopvolging is ‘een zeer strakke, limitatieve’; van de erfopvolging bij versterf kan alleen worden afgeweken bij een uiterste wilsbeschikking, zie artikel 4:1 BW. De rechtbank heeft hierbij verwezen naar gerechtshof Den Haag 6 augustus 2019, ECLI:NL:GHDHA:2019:2800 en de artikelen 4:94 en 4:106 lid 1 BW. Daar staat volgens de rechtbank tegenover dat verzoeksters enkel hebben betoogd dat de erflater en de partner bezig waren om bij de notaris zowel een testament als een samenlevingsovereenkomst te laten opstellen en dat dit heeft geresulteerd in een concepttestament waarin de erflater (het petekind tot enige erfgenaam heeft benoemd en) zijn appartement aan de partner heeft gelegateerd. Verder dient volgens de rechtbank het middel van voorlopig getuigenverhoor haar doel – duidelijkheid kunnen en wensen te verkrijgen omtrent de feiten teneinde de proceskansen in een eventueel aanhangig te maken hoofdzaak beter te kunnen inschatten of de grondslag van de vordering in de hoofdzaak te kunnen bepalen – niet (langer), aangezien verzoeksters op voorhand weten wat zij zelf zullen willen en kunnen verklaren. Bovendien kunnen verzoeksters in redelijkheid niet tot het voorlopig getuigenverhoor worden toegelaten omdat hun belang bij een onder ede afgelegde verklaring onevenredig is in verhouding tot het belang van verweerders (de zus en broers van de erflater) om niet nodeloos te hoeven procederen. De rechtbank heeft afgesloten met de slotsom dat het houden van een getuigenverhoor onmiskenbaar inefficiënt is en daarom ook vanwege strijd met de goede procesorde moet worden geweigerd.

In de uitspraak waar de rechtbank naar heeft verwezen, gerechtshof Den Haag 6 augustus 2019, ECLI:NL:GHDHA:2019:2800, heeft het gerechtshof geen grond gezien om te oordelen dat het naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is dat de (door de erflater erkende) dochter zich jegens de in het concepttestament aangewezen erfgenaam, een vriend van de erflater, op haar aanwijzing als enig erfgenaam krachtens het wettelijk versterferfrecht kan beroepen. In zijn overwegingen heeft het gerechtshof meegenomen dat er geen *volstreckte* zekerheid is dat hetgeen is vastgelegd in het concepttestament overeenstemt met de uiterste wil van de erflater op het moment van diens over-

lijden. Bij het verlangen van een dergelijke mate van zekerheid lijkt de route via de beperkende werking van de redelijkheid en billijkheid nagenoeg geheel te zijn afgesloten (anders is bepleit door J.H. Lieber in diens annotatie onder de uitspraak van de rechtbank Amsterdam van 11 augustus 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:4140, *JERF* 2021/161). Het is de vraag of deze maatstaf niet te streng is. In principe hoeft men er immers niet voor te vrezen dat het toetsingsmoment van de wil van de erflater hiermee naar voren wordt gehaald. Gelet op de sanctie *buiten toepassing laten*, blijft de regel zelf (met al haar waarborgen) immers gewoon overeind staan. Deze zienswijze sluit evenwel niet aan bij het door Vegter in dit nummer gesignaleerde uitgangspunt van de wetgever dat de rechtszekerheid in het algemeen (oftewel het maatschappelijk belang dat zo min mogelijk over testamenten wordt geprocedeerd) boven de individuele bedoeling om anders te beschikken gaat, zelfs als deze bedoeling te bewijzen valt. Daar komt bij dat als in de praktijk blijkt dat zich relatief vaak de situatie voordoet dat er een andersluidende concepttestament is, de angst dat het toetsingsmoment van de wil van de erflater hiermee naar voren wordt gehaald niet zonder reden is. De uitzondering op de regel kan dan immers verworden tot een eigen, nieuwe regel.

Dat het in ieder geval niet ging om een eenmalige situatie, blijkt onder andere uit voornoemde uitspraak van de rechtbank Amsterdam van 11 augustus 2021 (ECLI:NL:RBAMS:2021:4140). In die zaak was er een concepttestament waarin de erflater zijn samenlevende partner tot bezwaarde en een fonds tot verwachter heeft benoemd. De rechtbank heeft overwogen dat, gelet op hetgeen door de versterfergenamen naar voren is gebracht, niet kan worden vastgesteld dat hetgeen hierin is vastgelegd overeenstemt met de uiterste wil van de erflater op het moment van diens overlijden, en heeft daarom geen aanleiding gezien om het notariële vormvereiste buiten toepassing te laten. De aanwijzing van de verwachter was nog onzeker (er zou nog een gesprek met het fonds plaatsvinden), in het concepttestament was een zogenoemde scheidingsclausule opgenomen en het concepttestament bevatte met de hand bijgeschreven opmerkingen/notities. In deze overwegingen proeft men minder terughoudendheid dan in de overwegingen van het gerechtshof Den Haag.

Op zichzelf staande uitspraak

In de zoektocht naar uitspraken over het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikking kwam ook de uitspraak van de rechtbank Noord-Holland van 24 maart 2016 (ECLI:NL:RBNHO:2016:2510) naar boven. Daarin hebben de kinderen

van de erflaatster afgifte van de door hen geërfd caravan door haar partner gevorderd. De partner houdt de caravan naar eigen zeggen onder zich op grond van een uitsluitend en levenslang gebruiksrecht, aan hem toegewezen in een op 1 februari 2015 gedateerd stuk, getiteld 'overeenkomst met betrekking tot de caravan'. Volgens de kinderen gedraagt hij zich evenwel ten onrechte als eigenaar. Zo wil hij niet zeggen waar de caravan staat. Partijen zijn het er over eens dat voornoemd stuk moet worden gezien als een uiterste wilsbeschikking. De rechtbank is echter van mening dat deze uiterste wilsbeschikking in een bodemprocedure nietig zal worden verklaard, en daaraan in het kader van deze kort gedingprocedure geen rechtsgevolgen kunnen worden ontleend. De caravan is geen inboedel in de zin van artikel 3:5 BW, zodat erflaatster hierover niet bij codicil (zie artikel 4:97 BW) kon beschikken – nog daargelaten dat het stuk niet door erflaatster zelf is opgesteld (maar door zowel erflaatster als haar kinderen en haar partner) en niet geheel met de hand geschreven is. Opmerkelijk is dat het eenzijdige karakter niet als meest prominente punt in de betreffende overweging is genoemd. Verder heeft de rechtbank overwogen dat het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen eraan in de weg staat dat het stuk als een andere rechtshandeling, meer specifiek een overeenkomst tot bruikleen onder voorwaarde van het overlijden van erflaatster, kan worden uitgelegd. Dit is niet verder toegelicht. De partner van erflaatster is dan ook veroordeeld tot afgifte van de caravan.

Conclusie

De recente (gepubliceerde) rechtspraak lijkt te zien op twee verschillende situaties. In de eerste situatie is er een testamentaire clausule waarin de kantonrechter is ingeschakeld. Het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen *kan* dan

verstarrend werken. Of de rechtsontwikkeling *daadwerkelijk* wordt geremd, hangt (onder andere) af van de opstelling van de rechter. Ziet hij in de clausule een testamentaire last of een bewind (zoals het gerechtshof Den Haag), dan wel is hij bereid tot conversie van een uiterste wilsbeschikking die niet in het gesloten stelsel past in een uiterste wilsbeschikking die daar wel binnen past? De uitspraken uit deze *Fallgruppe* laten geen bestendige lijn zien. De notaris doet er dan ook verstandig aan om een dergelijke clausule zelf expliciet vorm te geven als een testamentaire last of een bewind. In de tweede situatie is het wegens omstandigheden niet tot een uiterste wilsbeschikking in de vereiste vorm gekomen, maar zijn er aanwijzingen dat de erflater andere, afwijkende erfrechtelijke wensen had dan die volgen uit het versterferrecht of een eerdere uiterste wil. Het is de vraag of het hier wel gaat om een *typische* groep van gevallen ten aanzien van het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen. Het draait namelijk eigenlijk over de vraag of het vasthouden aan het notariële vormvereiste (artikel 4:42 lid 3 BW jo. afdeling 4.4.4 BW) onder omstandigheden niet te hard is. Onder bijzondere omstandigheden zou (zoals ook annotator Lieber heeft betoogd) een *contra legem* billijkheidscorrectie niet moeten zijn uitgesloten. Het gaat er uiteindelijk om dat recht wordt gedaan aan de (werkelijke) uiterste wil van de erflater.

Mr. dr. E. van Wijk-Verhagen*

* Docent en onderzoeker aan de Universiteit Utrecht (UCERF)
(E.M.J.M.C.vanWijk-Verhagen@uu.nl)